

XAVIER FERRER

PLANIFICACIÓ I FAUNA

Moltes instàncies administratives i privades relacionades amb aquest tema reconeixen la necessitat de disposar d'elements de judici faunístics a l'hora de la planificació i de la gestió faunístiques, però realment des de molts punts de vista ens trobem a les beceroles del plantejament. El primer de tots es relaciona estretament amb les diferents estratègies de la conservació de la natura. A la nostra societat, principalment entre els diferents estaments privats i públics responsables i relacionats amb el tema, no hi ha un debat en profunditat sobre les concepcions d'aquestes estratègies i les seves implicacions pràctiques. De fet, majoritàriament hi ha un concepte nebulós, sovint romàntic, sobre la conservació de la natura (de la fauna, en el nostre cas) i no es va més enllà. Per exemple, tota la teoria ecològica actual mostra clarament que, si hom té el criteri que la conservació ha de mantenir la més àmplia diversitat, és fonamental que l'home introdueixi la mínima energia possible, o el que és el mateix, que l'home actuï tan poc com pugui. Això, és clar, i repeteixo, sempre que el principal objectiu sigui mantenir la diversitat.

Dissortadament, aquest principi, el desconeixen els polítics i bona part dels administradors dels nostres ambients naturals, que per motius electoralistes o propagandistes declaren la creació d'un parc —natural, nacional, santuari o amb la figura que es vulgui— per salvaguardar «la riquesa del nostre patrimoni natural», però en canvi a la pràctica no limiten (per altres motius econòmics o electoralistes) l'acció de l'home. Amb aquestes afirmacions no voldria que semblés que proposo que en cap parc no es fa res, no!, ja que sóc totalment conscient que en el món mediterrani l'acció de l'agricultura i la ramaderia ha configurat moltes comunitats faunístiques i, per tant, se

l'ha de tenir molt en compte. Sí que vull constatar, però, les contradiccions de moltes decisions polítiques i administratives, que sovint utilitzen la bandera de les àrees protegides amb finalitats d'imatge, sense que al darrere hi hagi una veritable voluntat política.

Paral·lelament a aquest confusionisme, l'Administració pública no fa una política faunística amb uns objectius clars, basats en sòlids estudis previs. Per exemple, les actuacions de l'Administració solament es refereixen a alguns aspectes de la caça, la protecció d'algunes espècies rares, i poca cosa més; però, en canvi, encara és l'hora que es treballi per conèixer els problemes faunístics més importants de Catalunya i el seu ordre de prioritat. Escorcollant els motius de la manca de política de planificació a Catalunya, trobem dues considerables deficiències, per no dir absències: d'una banda la falta de quadres tècnics qualificats en planificació i gestió faunístiques i, de l'altra, un buit quasi absolut en temes de recerca de zoologia aplicada (plagues, dinàmica de poblacions, biologia de les espècies funcionalment importants a nivell dels ecosistemes, efectes dels impactes ambientals sobre la fauna, etc.). En aquest sentit, tant l'Administració com la Universitat i el Consejo de Investigaciones Científicas han ignorat olímpicament el tema, i ni han impartit cursos de planificació i gestió faunístiques ni han procurat que els tècnics es reciclessin a l'estranger. També constatem una falta de col·laboració interdisciplinària entre forestals, ecòlegs, agrònoms, urbanistes, etc., i l'absència d'un centre cabdal: un institut català d'ecologia terrestre bàsica i aplicada.

Malgrat que actualment a Catalunya disposem d'una bona informació faunística dels vertebrats (distribució, nombre i tipus d'espècies), ens cal molts coneixements de la biologia de les espècies i del paper

que tenen dins els ecosistemes. Cal, però, exceptuar d'aquesta diagnosi els medis aquàtics i algun grup animal minoritari. L'especialista en zoologia atorga a totes les espècies la mateixa importància, però aquí, en general, se n'ocupa més aviat de les rares. En canvi, des del punt de vista funcional dels ecosistemes, les espècies que tenen interès i les que realment els fan rutllar són molt poques i sempre les més abundants. A hores d'ara encara no s'han fet mostratges quantitius en els principals ecosistemes catalans i encara no es disposa d'informació sobre quins són els vertebrats més abundants i més fonamentals des del punt de vista funcional (no hem d'oblidar que per a la planificació i gestió és vital el coneixement dels mecanismes funcionals). Entre d'altres, a la muntanya mediterrània són cabdals el conill, el ratolí boscà (*Apodemus*), alguns micròtids, l'esquirol, la guineu, la mostela, el senglar, la perdiu, el tudó, la merla, el gaig, el llangardaix o el gripau. Caldria disposar d'una àmplia informació biològica, demogràfica, ecofisiològica, etc. sobre aquestes espècies, però la realitat és que sabem molt poca cosa en comparació amb el que necessitem saber.

la fauna i l'ordenació del territori

En els casos en què les tipificacions i delimitacions del territori han tingut en compte criteris naturalistes, històricament les col·laboracions s'han fet sempre amb botànics, per tal com, naturalment, les plantes conformen l'estructura dels ecosistemes terrestres. En canvi, les col·laboracions amb zoòlegs han estat més aviat anecdòtiques o rares. El resultat d'aquesta manca de treball en comú és, d'una banda, la visió monocromàtica i estàtica que de les comunitats biològiques tenen els urbanistes o altres especialistes territorials i, de l'altra, el desconeixement dels zoòlegs sobre la problemàtica i la metodologia que utilitzen els primers.

És evident que la protecció o qualsevol altra mena d'acció que es faci sobre la fauna implica primer actuar sobre els seus hàbitats i, per tant, respecte a la situació general no hi ha d'haver grans diferències entre els criteris dels zoòlegs i dels botànics. Les divergències van lligades a la valoració de les unitats ambientals, principalment dels cultius, i a les normatives sobre limitació d'usos, d'acord amb tres característiques de la fauna: la gran diversificació dels grups animals, la mobilitat i la influència de factors etològics i psicològics.

Així com la distribució de la vegetació s'explica bàsicament per dos factors, el clima i la natura del sòl, la fauna no respon unitàriament a unes causes generals. En efecte, tot i que el paisatge vegetal i determinats elements climàtics són molt importants per al conjunt de la fauna, la resposta concreta dels diferents grups d'organismes és diversa; i així com per als am-

fibis és vital el grau d'humitat i la presència de punts d'aigua més o menys permanents, per als rèptils ho és la temperatura i per als ocells ho és l'estructura de la vegetació. Aquesta diversificació dels diferents col·lectius animals dificulta els treballs de síntesi, perquè sovint les àrees més interessants per als amfibis no ho són per als ocells ni coincideixen amb les dels mamífers.

La mobilitat dels animals és un factor que posa en gran evidència la interrelació de les unitats territorials i que pot fer canviar les concepcions usuals de la gestió i ordenació del territori. Així, per exemple, les comunitats botànicament més ben conservades, que coincideixen a grans trets amb les «comunitats naturals», reben un valor alt i, en canvi, les «comunitats artificials» es valoren amb un índex més baix. Per a la fauna que pot desplaçar-se més (ocells, mamífers), molt sovint les comunitats artificials que inclouen zones marginals, ermots, deixies, cultius, etc., botànicament de poc valor però altament productives en llavors, etc., prenen una importància de primera magnitud com a àrees d'alimentació, mentre que els caus, els nius, les joques, etc. els situen a les comunitats naturals. Per tant, aquesta diversificació en l'exploració de les diferents àrees fa que no es pugui considerar aïlladament la conservació d'un cert indret perquè tingui unes comunitats botànicament ben conservades i perquè inclogui una colònia d'ocells i uns caus de mamífers interessants, si no s'estableixen normes d'actuació sobre els ermots, cultius, etc. dels entorns on s'alimenten els ocells i els mamífers. Així, el cas faunístic palesa el lligam entre els diferents ecosistemes.

Finalment, els factors etològics o psicològics, que afecten bàsicament els animals més evolucionats com els ocells i mamífers, intervenen en la limitació d'usos de la zona a protegir i ordenar. Per a aquests tipus d'animals, òbviament per a segons quines espècies, l'excessiva freqüentació humana (sense que a vegades hi hagi expoliació o destorb humà directe) sovint és motiu perquè abandonin territoris que els són aptes. Per tant, des del punt de vista de la fauna, els projectes d'ordenació han de preveure finament el grau de freqüentació humana, procurant d'ubicar-hi sectors «tranquils», ja que actualment a Catalunya i altres zones mediterrànies el destorb humà és un dels factors primordials per explicar el poblament de moltes comunitats de vertebrats.

la política agrària

La política agrària té una incidència molt important en les comunitats zoològiques, principalment en les de mamífers i ocells. El tema és tan extens com ignorat tant per l'Administració com pels zoòlegs, malgrat que té una importància capital, especialment en el món mediterrani. Així, per exemple, amb la integra-

ció d'Espanya a la CEE la transformació agrícola farà desaparèixer, entre d'altres cultius, bona part dels nostres olivets. Els olivets substitueixen funcionalment moltes de les brolles i màquies mediterrànies abundants en arbusts que, com l'arboç o el llentiscle, fruiten a la tardor i a l'hivern i nodreixen els abundants ocells insectívors europeus que hivernen a la Mediterrània. En concret, de les poques dades publicades (olivets del Baix Ebre) es dedueix que a l'hivern la població d'ocells quadruplica la de la primavera i que està dominada pels insectívors. Aquest exemple mostra la importància ornitològica dels cultius mediterranis a la tardor i l'hivern, especialment dels arbrats que sostenen una població entre dos i cinc cops més alta que la primaveral. Però el que és interessant és que no solament el tipus de cultiu té importància, sinó també les tècniques i els tractaments agrícoles. Per exemple, analitzant els fruiterars de regadiu observem que els que tenen el sistema «gota a gota» són molt més pobres en ocells que els altres, bàsicament perquè bona part de les nostres aus hivernants exploten les granes de les males herbes, que són molt escasses en els cultius de goteig. La causa immediata de la desaparició accelerada de l'avifauna estepària, un dels elements faunísticament més interessants d'aquí, és la transformació del seu hàbitat i els canvis agrícoles. El desenvolupament anàrquic dels regadius, amb la consegüent davallada del nivell freàtic i l'assecamment de masses o punts d'aigua naturals, és un altre fenomen generalitzat a la península Ibèrica i documentat dramàticament a la Manxa, on han desaparegut la major part de llacunes estepàries, especialment riques en una fauna molt particular. En un país hídricament deficitari com el nostre, la competència per l'aigua entre l'agricultura i els sistemes naturals és un altre punt a considerar en les relacions entre la fauna i la planificació, que resulta especialment greu en els grups aquàtics o semiaquàtics com els amfibis, que han de menester l'aigua més o menys constantment durant la fase larvària. Davant aquestes i altres evidències de la importància dels cultius per a la fauna vertebrada mediterrània, resulta trist de comprovar el buit de coneixements que tenim i, el que és pitjor, el gairebé nul interès de l'Administració i bona part dels zoolòlegs per desenvolupar programes de recerca sobre el tema.

política forestal i cinegètica

Els aspectes de política forestal i de fauna també són força desconeguts, i el poc que en sabem es refereix a les comunitats d'ocells. En aquest grup de vertebrats, en contra del que a priori podria semblar, la riquesa d'espècies no és màxima en els boscos madurs i frondosos, sinó en els estadis anteriors quan hi ha un bosc menys dens que pot ser colonitzat per moltes espècies marginals, de clarianes i ecotons, ambients també molt plaents als amfibis i rèptils. És interessant

destacar que els paràmetres forestals més importants per als ocells són el grau de desenvolupament de l'estrat arbustiu (la major part de les espècies fan el niu en els arbusts) i la densitat d'arbres. Però sembla que la mida dels arbres en els boscos estudiats (suredes, alzinars i pinedes de pi blanc) no té importància. Un altre aspecte faunístic a destacar, almenys pel que fa als ocells i als mamífers, és que les espècies que colonitzen els boscos més densos i madurs són típicament de distribució mèdio-europea, mentre que les mediterrànies, com ara els tallarols o tallaretes, els còlits, les musaranyes, etc. estan adaptades als ambients oberts: prats, brolles, garrigues i paisatges mixtos. Per tant, una política dirigida únicament a potenciar els ambients forestals, tant augmentant-ne l'extensió com afavorint-hi l'establiment de boscos més vells i madurs, donarà com a resultat una ornitofauna predominantment mèdio-europea, on els elements mediterranis cada cop seran més escassos i, per tant, perdrem una part genuïna del nostre patrimoni natural. Així doncs, des del punt de vista dels ocells (i és probable que també per a altres grups com els mamífers), el manteniment en certs indrets de bosquines, brolles, prats secs i cultius és d'una importància decisiva per mantenir-ne la diversitat. En aquest sentit, tant la ramaderia com els incendis exerceixen una acció important en el manteniment d'aquestes zones obertes i, en conseqüència, d'un determinat poblament animal. De tota manera, cal estudiar molt a fons la dinàmica, la periodicitat i els efectes dels incendis sobre els diferents grups de la fauna, perquè així com la mortaldat directa per efecte del foc és important en el cas dels amfibis i rèptils, no ho és en el cas dels ocells. També cal puntualitzar que sovint l'incendi no banalitzava el poblament d'ocells (com molts autors suposen que passa amb els vegetals), sinó que afavoreix clarament les espècies mediterrànies en detriment de les forestals mèdio-europees.

Sens dubte, la caça és una de les activitats tradicionals més arrelades als països mediterranis, i Catalunya no n'és una excepció. Però malgrat l'elevat nombre de practicants (160.000 llicències), l'anàlisi rigorosa de la caça i la seva problemàtica, és a dir la pressió cinegètica i la influència en les poblacions animals, és un aspecte gairebé ignorat. No s'ha publicat, per exemple, un mapa de Catalunya amb la densitat de caçadors per terme municipal, ni tampoc no es publiquen regularment les estadístiques de captures per sectors geogràfics petits; també s'ignora la representativitat de les estadístiques cinegètiques com també l'evolució quantitativa de les espècies presa més importants (llevat d'alguna de caça major). Per descomptat que es desconeix també la influència del nombre de caçadors sobre la densitat de preses. Aquest últim aspecte és de vital importància per poder avaluar l'impacte de la caça sobre les poblacions animals. L'impacte real no

No voldria acabar aquest petit text sense indicar que encara que ens resta un llarg camí per omplir la llista de coneixements sobre la problemàtica tanu- tica, algunes accions de l'Administració i dels ciu- tlics estan en la línia de poder donar el tomb a la situació.

XAVIER TARRAS
Departament de Biologia Animal
(secció Zoològia Vertebrats)
Facultat de Biologia

RAMON ESPINAR

ACTIVITATS DE LLEURE

MONTSERRAT. Conseqüència del despoblament d'extenses àrees ru- rals.

La crisi energètica iniciada els anys setanta i els processos desencadenats per la revolució tecnològica fan trastollar l'esquema que ha estat vigent al llarg de moltes dècades, i han donat lloc a l'adopció d'esque- mes postindustrials.

Cada vegada són més generals els corrents de pen- sament que consideren que el model de desenvolupa- ment més desitjable actualment ha de donar resposta als problemes causats per la concentració urbana i ha de satisfer les demandes individuals i col·lectives d'a- conseguir una millora de la qualitat de vida. D'altra banda, la innovació tecnològica tendeix clarament a ser menys exigent pel que fa a la disponibilitat de ma- d'obra concentrada a les proximitats dels centres de producció industrial.

En aquest context el conjunt social busca alter- natives, però sovint no troba la resposta adequada. L'home urbà busca fora del seu àmbit habitual uns valors significants nous que espera trobar a l'espai rural.

L'aspiració de millorar la qualitat de vida s'intenta satisfer, d'una banda, comunitàriament invertint di- ners públics per a la millora del quadre de vida de les

és fàcil de quantificar perquè no solament s'han de comptabilitzar les peces absentes sinó les que marquen i no poden explotar el territori per culpa dels desastres (vegeu-ho més amunt). Aquest efecte perturbador de la caça està molt ben documentat en les aus rapini- ques de les llacunes del litoral mediterrani francès i català. Així, per exemple, en el delta de l'Ebre la sim- ple prohibició de la caça sense cap altra mesura va fer que a la Punta de la Banyal, que abans de la prohibició (gener 1983) suportava entre un 0,3 i un 0,5% del total d'ànecs hivernants, augmentés fins a 20% anual- ment un 30%.

A curt termini no es preveu que l'assoliment de moltes aspiracions de les condicions d'habitabilitat de les ciutats sigui tant suficient per fer desaparèixer la demanda de solucions alternatives individuals, es- menyades anteriorment. En aquest context es veu que els planificadors i els diferents estaments de l'ad- ministració estudien les demandes socials existents on trobar espais per al lleure i intenten satisfer-les convenientment.

característiques de la demanda de lleure

En referència a continuació a la necessitat que ex- perimenta la població de les ciutats d'abandonar temporalment el medi urbà que ell és habitual, veu buscant un indret més natural per passar-hi algunes hores d'oci.

Les característiques més destacables d'aquest tipus de demanda són:

- reproducció d'esquemes de comportament urbà
- baix nivell d'exigència
- gregarisme

D'aquestes característiques es desprenen els com- portaments següents:

- La major part del públic busca un lleure pas-

és fàcil de quantificar perquè no solament s'han de comptabilitzar les peces abatudes sinó les que marxen i no poden explotar el territori per culpa dels destorbs (vegeu-ho més amunt). Aquest efecte pertorbador de la caça està molt ben documentat en les aus aquàtiques de les llacunes del litoral mediterrani francès i català. Així, per exemple, en el delta de l'Ebre la simple prohibició de la caça sense cap altra mesura va fer que a la Punta de la Banya, que abans de la prohibició (gener 1982) suportava entre un 0,5 i un 6% del total d'ànecs hivernants, augmentés fins a atènyer actualment un 30%.

No voldria acabar aquest petit repàs sense indicar que, encara que ens resta un llarg camí per omplir la llacuna de coneixements sobre la problemàtica faunística, algunes actuacions de l'Administració i dels científics estan en la línia de poder donar el tomb a la situació.

XAVIER FERRER

Departament de Biologia Animal
(secció Zoologia Vertebrats)
Facultat de Biologia